

GURE AKADEMIAREN AKADEMITASUNAZ

Donostian, 1986, Apirilak 25

Fr. L. Villasante

Zenbait euskaltzainen bi proposamen direla eta, Euskaltzainburuaren azalpena

Joan den hileko batzarrean zenbait euskaltzainek bi proposamen aurkeztu zituzten. “Lehena” eta “bigarrena” hitzekin bereiziko ditut bata bestetik.

Objektibitate handienaz nahi nuke arazo honi buruzko neure azalpena egin. Hitz iraingarririk esaten badut, oraidanik ezeztatzen dut; eta horrelakorik lehenago esan badut, barkazio eskatu eta hitza erretiratzen dut.

Baina, hori bai, dudan karguagatik eta dudan bitartean, instituzioaren legeak bete eta betearazi behar ditut (ikus Estatutos, art. 9), eta instituzioaren izatasuna eta eitea babestu behar dut. Instituzioaren izatasuna nondik hauteman genezake, ordea? Gure legetarik, noski, eta bai praktikatik ere, zeren praktika bera jurisprudentzia baten sortzaile baita. Eta Euskaltzaindiak, 1919an sortu baitzen, 66 urtetako adina hartu du jadanik. Bitarte horretan segitu duen praktika iraunkorrak asko erakusten digu sortzen diren istilu eta auzi berriak argitze orduan. Kontzientzia ere ez da berehalakoan pizten, biziz eta ibiliz baizik.

Gainera, gure Euskaltzaindia hizkuntzen Akademien sailekoa da. Orain bada, hizkuntzen Akademiek izatasun guztiz partikularra eta berezia dute. Egia esan, ez dut uste munduan horrelako asko dagoenik. Ingalaterran ez dago, Alemanian ere ez. Akademia horien sorterria Frantzia eta Espainia dira, batez ere Frantzia. Eta gurea bi horien bide erdian kokatua dagoelarik, horien irudi-antzerara eraturako sorkaria izan behar.

Denek ezagutzen dugu Akademia horien hizkelzainei —apika ironi punta batekin— ematen zaien deitura, hots, “immortel”, “les immortels”. Zer esan nahi duen horrek, agerian dago: betiko aukeratuak direla.

Lehen proposamenak, ordea, zera eskatzen du, hots: Dinamikaren izenean eta gaurko erritmoak eskatzen duenari men eginez, egokitze

batzu egin ditzagula. Apezpikuen kasua aipatzen dute adibidetzat: 75 urteko adina hartzen dutenean, agintea uzten dute. Baina guk, jaunak, ez dugu aginterik bat ere. Apezpikuak eliz barrutia gobernatu behar du eta euskaltzainek ez dute inoren gaineko gobernu suertarik. Eta hor dago Jesuiten Jenerala: orain ere betiko aukeratzen dela uste dut. Unibertsitateko irakasleena ere aipatzen dute. Beraz, jaun hauek eskatzen dute 75 urte bete dituzten euskaltzainek automatikoki euskaltzaingoa utz dezaten eta ohorezkoen mailara pasa daitezen; halaz guztiz, batzuei —ez dakit zergatik— bizia barkatzen digute. Esaten da, gainera, gehiegizko dardara sor ez dadin, urtean lau aldiz baino gehiagotan ezingo dela prozedura hau ezarri.

Eskatzen dute, halaber, Arautegiaren 33. artikulua eta Barne- Erregeletako 39.a bete daitezela. Honetaz beherago luze mintzatuko naiz.

Jaunak: Nik ez dut uste bestek egiten dutena mimetismoz idurikatzen ibili behar dugunik. Gainera, exenplutzat dakarten ereduak ez dute gurekiko egokitasun handirik. Bere izatasunari, egitekoei eta ahalbideei dagokien bezalako dinamika du Euskaltzaindiak, eta ez besterik.

Eta dinamika aipatzen digutenez gero, ez dut nik uste bat ere ahula denik Euskaltzaindiak gaur duen dinamika. Hor dira ezin ukatuak diren obrak: Lexiko Erizpideen Finkapena, Orotariko euskal hiztegia, euskal Gramatika, Atlasa, Euskararen Lekukoak bilduma, eginberri diren Toponimi Jardunaldiak, etab.

Baina hau ere esan behar dut: nik ez nuke inolaz ere nahi Euskaltzaindia giza-kutizien eta interesen gurpil deabruzko horretan sar ledin. Euskaltzainak betiko aukeratzen dira. Gure etxean ez zaio inori atea hersten gaztea delako, baina ezta ere ez da inor kanpora jaurtitzen zaharra delako, eta hori egingo litzateke proposamen horrek eskatzen duena egingo balitz. Eta ez diezadatela esan ohorezko izaten segituko lukeela, zeren oso-osoko eta egiazko euskaltzainak numerokoak baitira; horregatik, hain zuzen, “euskaltzain osoak” deitzen zaie. Horiek “numerus clausus” dira; urgazle eta ohorezkoetan ez dago horrelakorik. Legea hola da, eta zer egingo zaio! Nik ez dut ikusten nola kideak kideari betiko eman zitzaion euskaltzaingoa ken diezaiokeen. Hori bai izango litzatekeela iraina eta bidegabekeria! Tribunaletara ere eraman gintzakete horrela euskaltzaingoaz gabetuak izan direnek.

Gainera, Akademien eiteaz ongi jabetzeko, beroien mugak ere eza-gutu behar dira. Akademien zenbait dohain, bereizgarri eta baldintzapez jakin behar dira, alegia. Aipa dezadan baldintzapez bat, oso ondoriotsua dena. Gaurko gizartean bada balio bat gainbehera amilka doana, hots, debaldetasuna, gratuitatea, lana urririk eta dohainik egitea. Eta neurri handi batean gisa horretakoa da Akademietan egiten den lana. Academia Españolakoekin egon garenean, beti esan digute diruz oso urri dabilzala,

eta uste dut hori egia dela. Horrek badu alde txarrrik, baina agian bai onik ere: diruaren usaira letozkeenak uxatzea. Eta ez da guti. Euskaltzaindiaren jaioberri hartan batzarrera etortzeagatik bost ogerleko ordaintzen zitzaien euskaltzainei. Ferrocarriles Vascongados delakoak bere aldetik dohainik ematen zien primera claseko billetea. Baina hori zer da? Dohainik egiten zuten lana jaun haiek. Eta zenbait asignazio egonagatik edo lan berezi batzuegatik sariren bat emanarren —hori ere ahal denean—, esan behar da dohainik edo erdi dohainik egiten dela orain ere lana Euskaltzaindian. Eta horrek hola behar du, zeren beste ogibide edo ofizio batzuetatik bizi baitira akademikoak: bata medikua izango da, bestea legegizona, irakaslea edo apaiza; orduan euskaltzaingoa zerbait gainetiko gertatzen da, eta gauzen egoera hau aldatuko balitz, nik ez dakit ez ote genukeen inkompatibilitadeen legearekin topo egingo.

Hori horrela delarik, uste dut konprentzio pixka bat eduki behar dela denak beti txintxo batzarreetara ez badatoz, gainera bi Estatutan barreiatuak gaudelarik, eta komunikabideak beti errazak ez direlarik eta batzu adinaren handiz edo, etortzeko gai ez direlarik. Batzuek bete-betean parte hartzen dutela lanetan, eta beste batzuek ez hainbeste? Bai, segur, baina hori ere Akademia guztien ajea dela esango nuke, eta horrek ez du erremediorik. Ezin egin dena da gure nortasuna eta izatasuna funditu. “Garean garean legez” zioen Fr. Diego Lizarrakoaren arma-harriak, eta gureak ere hala behar du.

Hemen aitortu behar dut lainoki nik ere izan nuela tentaldi hau. Garai batean oso guti biltzen ginen batzarreetan. Gogoan eduki behar da “H”aren eta euskara batuaren auzi horrekin batzuek alde egin zutela. Beharbada boikota egin nahi zuten, ustez eta horrela Euskaltzaindia desegingo zela. Ez dakit. Nolanahi den, kontu honen isatsa orain ere hor da. Esan nahi dut, kontrako indarrak guk disparateren bat egingo ote dugun zain egon daitezkeela, erasotzeko. Foruan 1979an egindako barnejardunaldietan luze mintzatu ginen horretaz: zer egin ez datozenekin? horien ordeez beste batzu izendatu? Asko mintzatu ondoren, ez genuen ezer egin. Eta ordu onean! Gauzak egonarriz hartu: hori izan zen hartu genuen bidea. Egia esan, legeak ere ez zigun bestetarako kirtenik eskaintzen. Ikus **Euskera** (1979), 825-830.

Gaur egoera guztiz bestelakoa da. Batzarreetara datozenen kontua aski ugarria da. Azken urteotan sei euskaltzain berri sartu dira, batzarreetara txintxo datozenak. Beren izenez izendatuko ditut: Knörr, Altuna, Ondarra, Salaburu, Charritton eta Krutwig. Azken hau ez da berria, noski, baina kontuan sartu behar dela uste dut, zeren eta 25 eta gehiago urtez atzerrian egon baita exiliatua, Euskaltzaindiko lanetan parte hartu gabe. Instituzioaren egonkortasuna zaintzeko hobe da zahar-berritzea horrela egin dadin, iraultza gabe, trauma gabe eta besteen eskubideak errespetatuz; bizitzeak eta heriotzeak egin dezatela beren jokia, alegia.

Auzi hau barnetikago aztertzeko, goazen orain legeek zer dioten aztertzeraz. Ez oraingoak bakarrik; Euskaltzaindiak orain baino lehen izan dituenak ere bai. Hiru legegintza-aro ezagutu ditu gure Euskaltzaindiak.

1.— Har dezagun hasierako Arautegia, hots, Estatutuak. Bilbon 1920an argitaratu ziren liburuska batean. Bertan euskaltzain osoen kopurua 12tan mugatzen da (ikus art. 7, p. 4). Euskaltzainburuari dagozkionen artean honako hau dator: Arautegia eta barne erregelak betearaztea (art. 12 p. 5). Eta gure kontuko, han ez dator beste ezer.

Barne erregelak ere urte berean, hots, 1920an, beste liburuska batean agertu ziren. Eta hor, bai, bada zerbait:

Art. 16, p. 6: “Si por defunción o renuncia de algún académico, la Corporación se encontrase mermada, seis asistentes podrán constituir sesión válida. Con menor número no se podrán tomar acuerdos firmes; pero se seguirá en todo el orden prescrito y percibirán sus dietas los asistentes”.

Art. 26, p. 8: “Cuando por defunción o por imposibilidad de colaborar, que la Academia en votación secreta de Junta ordinaria estime irremediable, quede vacante una plaza de académico numerario, la Academia lo declarará así y lo hará inmediatamente”.

Jaunak, hau da zorioneko artikulua, ia hitzez-hitz gero gaurko barne erregeletara pasatuko dena, eta beti, nik dakidala, paperean gelditu dena. Geroago esango dut honi buruz uste dudana.

2.— Gerra ondoren, 1954ean, Euskaltzaindiak bere legeen gaurkotze bat egin behar izan zuen eta liburuska batean atera zituen. Hala dio tituluak: “Estatutos y Reglamento de la Academia de la Lengua Vasca. Aprobada en reunión de 24 de Agosto de 1954”.

Hemen oharpen bat behar da egin. Euskaltzaindiaren kondairan zatirik ilunena gerra ondoko lehen aroa da. Gogora dezagun Lafittek bere Gramatikaren hitzaurrean idatzi zuena: “La défunte Académie”. Ez dut uste erabat hil zenik. Azkue uste dut beti txintxo joaten zela egoitzara lan egitera, baina batzarreak ez ziren egiten, euskaltzainetarik batzu hilak ziren, beste batzu exilioan, beste batzu beren etxean. Beste entseiu batzu alde batera utzirik, 1949-1950. urte inguruan, eta Krutwig jaunari eskerrak, hasten da Euskaltzaindiaren berpizte bat, beldurtia nahi bada, baina iraunkorra. Egoera guztiz anormala zen eta gauzak ahal zen bezala egin behar. Orain *Euskera*-ren bir-argitalpena egin denean, azkeneko tomoan lehen aldiz azaldu dira garai horretako zenbait batzar-agiri; aurkitu ahal izan direnak, noski. Hortik ikusten da, Krutwig jaunaren eskariz, 1949an, onartu zela euskaltzainen kopurua 18ra gehitzea, eta ondorioz izendatzen dira Lafitte, Lafon, St. Pierre, Dassance, Lekuona eta Semina-

rio de Rojas. Pixka bat geroago, 1950ean, Gorostiaga. Ni ere orduan —1951n— sartu ninduten eta ez dut sekulan jakin noren ondorengoa naizen Euskaltzaindian. 1953an Oxobi eta Mitxelena uste dut izendatuak izan zirela. Norbaitek esango du: 12tik 18ra gehitu baziren euskaltzainak, 6 baino gehiago aipatu duzu zuk. Bai; baina kontuan eduki behar dira hilak ere: Campión, Olabide, Lacombe, Azkue, Urquijo, Eguzkitza, Intzagarai; eta exilioan zeudenak: Altube, Bonifació Etxegarai, Intza; eta pixka bat geroago —1952an— Krutwig berak alde egin behar izango du. Dena dela, 1954ean arautegi eta barne erregela berriak argitaratzen dira, baina lehenagotik ere euskaltzainen kopurua 18ra gehitzea onarturik zen.

1954ean Arautegi eta Barne-erregela berrituak agertu aintzin, Martxoako agirian hau irakurtzen dugu: “El Presidente —Etxaide, noski— manifiesta que de hecho el reglamento está variado en puntos esenciales y recuerda que varios académicos han manifestado en diversas ocasiones su opinión de que se dé de baja a académicos que habitualmente no asisten; el Presidente no es partidario de recurrir a este extremo violento, pero sí de nombrar suplentes a todos los académicos que no asisten, suplentes que, de hecho, gozarán de todos los derechos de los Académicos y que no cesarán en sus cargos si los suplidos comienzan a acudir”.

Urte berean argitaratuko dira, bada, arautegi eta barne erregela berriak eta bertan bide hori hartuko da. Uste dut Mitxelenak parte hartu zuela gure legeen gaurkotze honetan. Eta Lojendio eta Arrue ordezeko bezala euskaltzain izendatzen dira. Maidagan-i ere eskaini zitzaion, baina ez zuen nahi izan.

1954eko arautegian, 6. artikuluan, hauxe irakurtzen da:

“La Academia contará cuando menos de diez y ocho miembros de número”.

Eta hurrengo artikuluan hau dio:

Art. 7: “Si un académico deja de asistir durante todo un año a las reuniones, sin excusar su falta de asistencia con razones que la Academia estime suficientes, se designará un académico suplente que gozará de todos los derechos de los académicos de número y que no cesará en su cargo aun cuando el suplido comenzare a asistir”.

Jaunak: hau izan zen orduko Akademiak gerra ondoko egoeraren ondorio beltzak garaitzeko asmatu zuen bidea. Euskaltzain batzu exilioan zeuden eta batzarrera etortzerik ez zuten eta, beraz, batzarreetan guti biltzen ziren. Orduan zer egin zen? Euskaltzainen kopurua 18ra igo, etortzen ez zirenen kargua edo euskaltzaingoa mantendu, baina horien ordezekoak izendatu, eta inoiz haiek etortzen hasiko balira, bi-biak barnean atxiki. Lege berritze honek 1954eko data du, baina lehenagotik praktikatzen hasi zen.

Barne-erregeletan, berriz, hau irakurtzen dugu:

Art. 11: "Cuando por defunción quede vacante una plaza de académico numerario, la Academia lo declarará así inmediatamente".

Hemen, jaunak, harako zorioneko artikuluko hartan mozketak bat egin da. "Por defunción", y punto. Ez du jartzen beste hura: "por imposibilidad de colaborar que la Academia en votación secreta estime irremediable". Hau kendu egin da.

3.—Hamazazpi urte geroago, ordea, 1971. urtean, Euskaltzaindia berriz ere bere legeen gaurkotzea egin beharrean gertatu zen. Arrazoi bat baino gehiago egon zen horretarako. Gogoan ditudanak aipatu ditut:

1. 1954eko lege berriztatzea pixka bat murriztu eta urria gelditu zen. Askotan 1920kora jo behar izaten zen, eta nola biak ez baitzetozen bat, ez zenuen jakiten zein zegoen indarrean edo zein hartu behar zen.

2. Aurpegira botatzen ziguten ez genuela legezko nortasunik. Kasu bat aski sonatua gertatu zen. Editore batek gure baimenik gabe Azkueren hiztegia argitaratu zuen honako hau esanez, gainera: Auzitara jotzen badute, ez dute ezer egiterik, zeren ezpaitute legearen aitzinean nortasunik. Orduan, jakina, gure eskubideak defenditzeko eta baita euskararen alde behar bezala jokatzeko ere, legezko nortasun hori erdietsi behar zela pentsatu zen; baina horretarako, gure lege-gizonen aburuz, noraezkoa zen Arautegia gaurkoturik edukitzea.

3. Ley de Asociaciones-en barruan sartu nahi gintuzten, Ministerio del Interior-en eremuan, alegia. Guk beti esaten genuen ez ginela asoziazio bat, instituzio bat baizik, baina Francoren denborako legeekin hori frogatzea edo egiztatzea ez zen erraz.

4. Gure eskubideak eta euskararenak defenditzeko bide egokia zirudien Estatu mailako onarpena lortzeak.

Urrats handia zen hau, lehenbiziko aldiz egingo zena, eta beharbada lotura batzuek ekarriko zizkiguna; zenbaitek bere zalantzak agertu zituen; baina Euskaltzaindiak bere egitekoak hobeki betetzeko eta etsaietarik bere burua begiratzeko, bide ona zirudien nortasun legezko hori lortzeak, eta hala erabaki zen. Horretarako, berriz, eta bestela ere horren premia zegoelako, arautegia gaurkotu behar zen, eta hori ere egin zen. Ikus **Euskera** (1972), 172.

Orain bada, arautegi berrian euskaltzain osoen kopurua 24ra igotzen da. Ikusten duzue egon den gorakada: hasieran 12, gero 18, azkenik 24.

Gogoan dut arautegi berriztatzen ari ginenean, norbaitek proposatu zuela 80 urtetara iristean euskaltzainak ohorezkoen mailara pasatzea;

baina ez zen onartu. Beraz, puntu hau espresuki ukitu zen eta baztertu egin zen.

Arautegi gaurkotu honetan 33. artikulua honela dio: "Las vacantes de académicos de número se anunciarán en sesión ordinaria, pudiendo presentarse propuestas para proveerlas en las dos sesiones siguientes a aquélla en que se hubiese anunciado la vacante".

Jaunak: Artikulu honen esanahia ura bezain argi eta gardena da. "Vacante" a gertatzen da noiz eta euskaltzain bat hiltzen baita. Hau izan da, gainera, praktika eta jokaera. Ordezkoak ere ez dira gehiago aipatzen. Gerra ondoko garaian horiek beren papera bete zuten, baina geroztik ez.

Joan Karlos Erregek 1976. urtean Euskaltzaindiaren Onartze-Dekretua eman zuen eta Dekretuaz batera gure Arautegia Estatuaren Boletinean ager arazi zuen. Esan behar da Arautegiaren onarpena lor zedin aldaketa xume batzu ere egin behar izan zirela. Ikus **Euskera** (1976), 5.

Eta hau da hemen azpimarratu behar dena: behin goimailako onarpen hori lortuz gero, gure arautegia pixka bat bahitua gelditu zaigu. Esan nahi dut: bertan aldaketak sartzea ez dago jadanik gure eskuan soilki; gora jo behar da, eta han ez dute erraztasunik ematen. Inoiz eskatu da zerbait aldatzea, eta erantzuna izan da: Arautegia ez dagoela aldatzerik, eta gauza berriak barne-erregelatan sartzeko. Baina, jakina, barne erregelak maila apaleko legeak dira eta arautegiak ezartzen duena ezin dezakete alda. Beste hitzez esanik: arautegian aldaketa sustantzial bat berekin dakarren gauzarik ezin dezakete mana barne-erregelak.

Hemen galdera bat egingo nuke edo egingo nioke neure buruari: Zer dela eta, nahi dute agintariek kontrolpean eduki berek onartu dituzten instituzioen oinarritzko legea? Neri erantzun bat bururatzen zait. Badakite, nunbait, giza taldeetan, batez ere gaur, gauzak gainazpikatzeko tentaldiak altxa ohi direla; badakite, bestalde, egonkortasuna onuragarri eta beharrezkoa dela elkarte horiek bizi eta lan egin dezaten, eta horregatik, berek babestutako instituzioak tentaldi horietarik gorde nahi dituzte.

Estatuan bezala, Elizan ere jokaera berbera nabaitzen dut. Gure Ordenan, esate baterako, Konstituzio berriak, Kodigo berriari egokituak, egiten ari dira. Egin, Ordenak berak egiten du oinarritzko lege hori, baina balio dezan, goragoko onarpena behar du, hots, Aita Sainduarena; eta han onarpen hori ez dute ematen aurretik ongi aztertu gabe eta behar bada zenbait aldaketa egin gabe. Eta behin legea onartuz gero, bahitua bezala gelditzen da; ezin daiteke bertan aldaketarik egin gora jo gabe, eta han ez dute baimena errazki ematen. Hori, bai, Ordenak egin ditzake maila apaleko erregelak eta horiek aldakorragoak dira, baina, jakina, oinarritzko legean dagoena ukitu gabe edo hautsi gabe, beti ere.

Hemendik ondorio bat atera behar dugu, eta da: Oinarrizko legearen egonkortasuna instituzioen onerako dela, eta zaindu behar dela.

Eta barne-erregelakin zer gertatu zen? Horietaz Erregek ez zuen bat ere kasurik egin. Estatuko Boletinean horiek ez ziren azaldu. Horiek aldakorrago dira, noski, baina inolaz ere arautegia ezin dezakete kolpa.

Barne-Erregelak Euskaltzaindiak 1974. urtean gaurkotu zituen, hots, Erregeren onarpena lortu baino lehen. Ikus **Euskera** (1974), 363. Eta geroago oraindik aldaketa edo gehiketa batzu egin izan dira. Ikus **Euskera** (1981), 733-743.

Barne-erregela hauetan bada artikulua bat —azken erredakzioan 39.a dena eta honela dioena—: “Cuando por defunción o por imposibilidad de colaborar, que la Academia en votación secreta estime irremediable, quede vacante una plaza de académico numerario, la Academia lo declarará así, y lo hará inmediatamente”.

Artikulu hau, egia esan, ez da berria. Ia hitzez-hitz hasierako barne-erregeletatik hartua da. Atzera jotze bat gertatu da hemen. 1954eko barne-erregelek kendu zutena berriz hartu, alegia. Baina, nik dakidala, beti paperean gelditu da. Ez Euskaltzaindiaren lehen garaian eta ez orainagokoan ez da praktikara eraman.

Iaz esan nuen bezala, barne-erregeletako artikulua honek aldaketa sustantzial bat sartuko luke oinarrizko legean, eta, beraz, ez du balio.

Oinarrizko legeak 33. artikuluan “Las vacantes de académicos de número” dioenean, begien bistan da zer esan nahi duen: euskaltzainak hiltzen direnean. Barne-erregeletan, aldiz, heriotzeaz landara beste zenbait jartzen da: “imposibilidad de colaborar que la Academia en votación secreta estime irremediable”. Nik argi eta garbi salatu nuen iaz artikulua hau oinarrizko legearen kontra doala, eta, beraz, ez dela legezkoa. Gainera, euskaltzainen bozketak egiztatu edo frogatuko du norbaiten kolaboratu ezin ez duela erremediorik? Bitxia da hori. Oinarrizko legea sustantzialki aldatzen duen artikulua da, eta sekulan praktikara eraman ez dena; beraz, indargea. Eta praktikara erman nahiko balitz, zer-nolako istilutan sartuko ginatkeen jaun baten eritasunak, exilioak, tokiz aldatzeak, lanpeturik egoteak etab., erremediorik izango ote duen ala ez jakiteko!

* * *

Egin diezaiegun orain soaldi Euskaltzaindiko historiaren pasaizo batzuri. Jose Agerreren kasua aipatzen da. Bai. **Euskeraren** lehen tomoa aztertzen badugu, han agertzen da Agerre lehen orduko izendatuen artean. Ikus **Euskera** (1919-1920), 48. Gehiago oraindik: lehenbiziko bi batzarreetan egon zen —goizekoan eta arratsaldekoan, 1919ko Urriaren 7an Donos-

tian egindakoetan—. Ikus **Euskera** (1919-1920), 49. Gero, berriz, ez da gehiago azaltzen. Eta 1920ko Ekaineko batzar-agirian hau aurkitzen dugu: “Jose Agerre jaunaren ordezkotzat A. Damaso Intza kaputxinoaren alde aurkeztea egin eben Campion, Urkijo eta Azkue euskaltzainak” (p. 76). Zer gertatu zen bitartean? Nik ez dakit. Agian Aita Intzak jakingo du zerbait. Segur aski, Azkuek jakin araziko zion: “Aut aut: edo batzarrera etorri edo bestela tokia beste bati utzi”. Ikus **Euskera** (1920) 69,70.

Eta batzar-agiri horretan bertan segituan beste hau dator: “Urtean izentauta dagozan ogei aldiroko batzaldietatik gitxienez amar batzarretara eztaozen Euskaltzainaren lekua utsik dagoala iragarteko eskubidea Euskaltzaindiari emon” (p. 76).

Baina geroztik, eta hori hor egonagatik, nik ez dakit sekulan horrelakorik egin den.

Beno, beste zerbait ere aurkitu dut. Domingo Agirrek agerkerien bidez karguari uko egin ziola esaten da (Ikus p. 73). Segur aski, Agerren ez etortzeaz sortu zen istilua jakingo zuen; beste aldetik, bere osasun ezagatik ez zuen bere burua lanetan parte hartzeko gai ikusten, eta orduan prentsa bidez uko egin zion euskaltzaingoari, eta, aurki hil zen, gainera. Haren ordezt, jakina denez, Altube sartu zen.

Zer esan gauza guzti hauei buruz? Hau datorkit burura: Hasiberri hartan behar ziren gauzak pixka bat gogor hartu, eta hala egin zuen Azkuek. Behar ziren euskaltzainak seriozki lanean ezarri eta disziplina baten barnean ibiltzera ohitu. Izan ere, hasieran honelako disziplina edo ohitura sendo bat hartzen ez bazen, instituzioa bera hutsean gelditzeko arriskua zegoen. Baina geroztik, nik ez dut ezagutzen beste inor kargua utzarazi zaionik, eta ez euskaltzaingoa bere borondatez edo berekasa utzi eta onartu zaionik ere. Enetzat praktika honek asko esan nahi du.

Eta orduan norbaitek euskaltzaingoari bere gogoz edo borondatez uko egiten badio, zer? Nik, egia esan, printzipioei leialtasuna gordetzeagatik, orduan ere ez nuke onartuko. Printzipioei leialtasuna gordetzeagatik, eta noraino eramango gaituen ez dakigun zirrikitu bat ez zabaltzeagatik. Betiko badira euskaltzainak, betiko dira. Eta ez zait ez itxurazko, eta ez gizabidezko ere iruditzen pertsona zahar beneragarriei euskaltzaingoa utz dezaten eskatzera joatea. Behin baino gehiagotan gerta daiteke, gainera, ezetz esateko adorerik ez eta erdi bortxaz amore ematea. Gainera, tranpak edo sareak ere egon daitezke estaliak. Lehen ere esan dut. Segur, bat baino gehiago dago gure hanka sartzeren baten begira, gero erasoak eta gure kontrako propagandak pizteko eta puzteko. Zer dela eta, horrelako presa eta lehia 80, 90 eta gehiago urte duten pertsona beneragarriak euskaltzaingoa utz dezaten? Luze jota ere, zenbat iraungo dute? Gorago esan dudan bezala, utz dezagun bizitzeak eta heriotzeak beren lana egin dezaten, eta Euskaltzaindiaren zahar-berritzea trauma gabe egin bedi.

Ez dugu ahantzi behar, gainera, euskaltzainak hasieran 12 bakarrik zirela, gero 18, eta orain, azkenik, 24. Zergatik gehitu ziren horrenbestearaino? Hain zuzen, aukera gehiago egon zedin. Batzuek adinagatik, osasun ezagatik edo beste arrazoiren batengatik lanetan parte hartzeko gai ez izanarren, oraindik, instituzioaren erantzukizunak aurrera eramateko behar diren beste egon daitezten. Beraz, 12 bakarrik zirenean atera zitezkeen arrazoiak, ez dute, nik uste, orain, 24 direnean, berdin balio.

Baina orain —esaten digute— aurreko denboretan baino zeregin gehiago ditu Euskaltzaindiak. Baliteke. Ez dakit. Gauza batzu hartu ditu, baina beste batzu utzi ere bai. Autonomiaz egoera normaltzen den ber, hainbeste gauza, lehen egiten genituenak —beste inor ez zegoelako— uzten ari gara: Alfabetatze kanpainak, euskal irakasle titulua, bertsolari txapelketa, etab. Proposamenean bertan esaten da gaur badirela Euskal Herrian gauza batzu guk baino baliabide gehiagorekin egin ditzaketen taldeak. Bapo. Ba egin ditzatela. Guk ez dugu horren damurik.

Eta horra oraino egin daitekeen beste galdera bat: Euskaltzainen kopurua zergatik ez berriz ere igo edo gehitu? Horrela —esan ohi da—, gaur, batez ere zenbait lurralde historikotan dagoen jende prestu eta prestatuari Euskaltzaindian sarrera emango litzaioke. Jaunak: neure aburua agertuko dut. Alde batetik, hori egiteko, oinarrizko legea aldatu behar da, eta ikusi dugun bezala, hori gaur oso zaila da. Bestetik, auzi honek badu beste alderdi bat oso axola handikoa eta ahaztu edo gutietsi ohi dena. Euskaltzaindiak euskalki guztietako ordezkarietz osatua egon behar du, ahal den neurrian behintzat, eta halako oreka bat gorde behar du horretan. Orain bada, Gipuzkoa eta Bizkaian jende prestatu asko dagoelako, lurralde hauetako multzo handi bat sartzen bada, desoreka arriskutsu bat sor daiteke. Euskaltzaindiak bere itzala eta autoritatea gorde nahi baditu, puntu honi arduraz begiratu behar dio. Lehenago ere inoiz Lafitte jaunak harako zirto hura bota zuen: Euskaltzaindia Giputz-zaindia bihurtzen ari zela. Horrelakorik ez zaigu inondik ere komeni. Desoreka nabarmenik ez, bada. Gainerakoan, akademikoen kopurua mugatua denez gero, beti gertatuko da, nik uste —eta hori Akademia denetan—, jende iaio eta prestatu aski kanpoan gelditzea. Eta zer egingo zaio? Gauzak diren bezala dira. Beste alde, jendea gehiegi ugaritzen bada, goberna ezina bihur daiteke Akademia, eta hori ere ez da ipuinetako kontua, gero!

Bigarren proposamenari buruz ere hitzerdi bat esango dut. Proposamen honetan argi eta garbi aitortzen da akademikoa esentziaz hilezkorra dela, hots, “immortel”. Orduan beste zerbait proposatzen da, hots: euskaltzain bat batzarrera ez datorrenean, ordezkoa izenda dakiola, baina ez betirakoa; eta euskaltzain hura etortzen hasten den bezain laster, ordezkoren kargua suntsitu egin dadila. Hau oso konplikatu da, ene ustez, eta agian nahastetarako bidea ipintzea. Ordezko hori ez da akademiko

osoa, agian denbora luzean hala balitz bezala jokatuko luke eta gero egunen batean ez dela ezer esan beharko litzaioke. Ez dut uste bide horretatik sartzea on denik. 24eko muga ez pasatzeko lege hori ere ez dakit ongi gordeko litzatekeen. Lehenago ere esan dut: Euskaltzaindia ateka gaitz batean gertatu zenean, ordezkoen asmazio horrek mesede ederra egin zion; baina orain ez gaude kasu horretan.

* * *

Hala ere, esan den guztia esan ondoren, eta gure estrukturak salborek utzi behar direla errepikatu ondoren, ez ote da gaineratu behar badela agian zerbait egin beharra? Agian bai. Gaur Euskaltzaindiak neurri batean batzorde bidez egiten du bere lanaren zati handi bat. Orain bada, batzordeak pixka bat autonomoak dira —autonomiak ez du esan nahi independentzia, hori ere garbi geldi bedi—. Batzorde bakoitzaren buru euskaltzain oso bat egon ohi da. Praktikan, ordea, zer gertatzen da? Euskaltzain batzuekin ezin konta daiteke, edo adinagatik edo beste lanetan dabiltzalako; Iparraldekoak ere gehienetan ez dira aproposak izaten beste Estatu batean bizi direlako. Orduan zer pasatzen da? Gutxi batzuek gelditzen direla, eta berberak daudela hiru edo lau edo batzorde gehiagotan. Horren ondorioa, berriz, hau da: hipertrofiak batzorde batzuek ez direla behar bezala ibiltzen, erdi hilik edo geldirik daudela, alegia.

Baina gaitz honentzat, estrukturak ukitu gabe ere, bada agian erremediorik. Ez da noraezekoa batzordeburua beti eta kasu guztietan euskaltzain osoa izatea. Hor dira urgazleak ere. Badakit horietarik askok Euskaltzaindiko lanetan ez dutela parte handirik hartzen, baina badago multzo bat oso txintxo eta langilea. Horiek, ordua heltzen zaienean, euskaltzain oso izango dira seguraski; baina bitartean ere, aipatu dudana hipertrofia hori arintzeko, zergatik ez eman horiei erantzukizun bat? Legeek ez dute hori debekatzen. Nik ez dakit fin eta leialki lanean ari diren gure urgazleei ez ote genieken ezagutza berezi bat egin behar. Agian hortik du irtenbide auzi honek.

Jakina, hau ez da orain erabakitzekeko gauza. Baina agian batzordeak berritatzeko direnean aztertzekeoa edo eztabaidatzekeoa litzateke.

Eta besterik ez. Barka, hainbeste luzatu banaiz, baina auzi hau argitzeko zimenduetara jo beharra zegoen, hots, Euskaltzaindiak izan duen iragana eta lege gorabeherak aztertu behar ziren.